

Алексашенко А.П. Вопросы культурно-технического роста советского рабочего класса в исторической литературе после XX съезда КПСС // Очерки по историографии советского общества / Под ред. М.Е.Найденова, С.Ф.Найды, Л.М.Папина.-М., 1967.-С. 265-284; Барсенков А.С. Советская историческая наука в послевоенные годы 1945-1955.-М., 1988; Барсенков А.С. Основные этапы изучения советского общества в исторической науке // Вестник Моск.ун-та. Сер. 8. История.-1990.-№ 2.-С. 3-23; Советская историческая наука от XX к XXII съезду КПСС. История СССР.-М., 1962; Историография социалистического и коммунистического строительства в СССР.-М., 1962; Историография истории СССР (эпоха социализма) / Под ред. И.И.Минца.-М., 1982; Некоторые проблемы истории советского общества (историография).-М., 1964; Волков И.М. Сельское хозяйство и колхозное крестьянство первых послевоенных лет в советской исторической литературе // Очерки по историографии советского общества / Под ред. М.Е.Найденова, С.Ф.Найды, Л.М.Папина.-М., 1967.-С. 215-237; Сахаров А.М. Изучение отечественной истории за 50 лет советской власти.-М., 1968; Касьяненко В.И. Историография развитого социализма в СССР.-М., 1976; Историческая наука и некоторые проблемы современности. Статьи и обсуждения.-М., 1969; Очерки по историографии советского общества.-М., 1965; 19. Юрчук В.І. Історіографія Компартії України післявоєнного періоду // Укр.істор.журн.-1964.-№ 2.-С. 123-130; 20. Історіографічні дослідження в Українській РСР / АН УРСР. Ін-т історії.-Вип. 1.-К., 1968; Історіографічні дослідження в Українській РСР / АН УРСР. Ін-т історії.-Вип. 2.-К., 1969; Історіографічні дослідження в Українській РСР / АН УРСР. Ін-т історії.-Вип. 3.-К., 1970; Історіографічні дослідження в Українській РСР / АН УРСР. Ін-т історії.-Вип. 4.-К., 1971; Історіографічні дослідження в Українській РСР / АН УРСР. Ін-т історії.-Вип. 5.-К., 1972; Історіографічні дослідження в Українській РСР / АН УРСР. Ін-т історії.-Вип. 6.-К., 1973; 21. Оприщенко А.Л. Историография социалистического соревнования рабочего класса СССР.-Харьков, 1975; Комаренко Н.В. Дружба и сотрудничество народов СССР: Укр. сов. историография.-К., 1984; 22. Видатні радянські історики / Гуржій І.О., Петренко В.С.-К., 1969; 23. Барсенков А.С. Основные этапы изучения советского общества в исторической науке // Вестник Моск.ун-та. Сер. 8. История.-1990.-№ 2.-С. 12; 24. Білокінь С. Про становище історичної науки в Україні // Український історик.-1990.-№ 1-4.-С. 19; 25. Історія та історіографія України: Зб.наук.праць. /АН УРСР. Ін-т історії.-К., 1985; Историография истории Украинской ССР / АН УССР. Ин-т истории / Редкол.: И.С.Хмель и др.-К., 1986; Историография истории Украинской ССР / АН УССР. Ин-т истории / Редкол.: И.С.Хмель и др.-К., 1987; Вспомогательные исторические дисциплины: Историография и теория / АН УССР. Ин-т истории /Редкол.: Ю.Ю.Кондуфор и др.-К., 1988; Интеллигенция Советской Украины (некоторые вопросы историографии и методологии исследования) / АН УССР. Ин-т истории /Редкол.: Ю.А.Курносов и др.-К., 1988; Історія України: нові підходи в історіографії та археології / АН УРСР. Ін-т історії; Авт.: О.І.Гуржій, О.В.Гарань.-К., 1989; 26. Курас І.Ф. Перебудова та актуальні проблеми вивчення історичного досвіду Компартії України // Укр.істор.журн.-1989.-№ 7.-С. 3-18; 27. Сарбей В.Г. Історіографічні дослідження на Україні за 70 років Радянської влади // Укр.істор.журн.-1987.-№ 12.-С. 122-134; 28. Ганджуров Ю.С. Преса України другої половини 50-х – початку 60-х рр. як об'єкт кліометричних досліджень у сучасному джерелознавстві // Укр.істор.журн.-1991.-№ 12.-С. 39-48; 29. Історіографія, методологія та джерельна база досліджень аграрних відносин в Україні у другій половині ХХ століття / С.В.Кульчицький, П.П.Панченко, С.С.Падалко та ін.-К., 2000.

В.А. Тучинський

МОЛДОВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА ПІВДНЯ УКРАЇНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ІСТОРИКІВ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВИ

Історія та культура кожного народу – унікальне, неповторне та багатогранне явище. Це в повній мірі стосується і етнічних спільнот України. Згідно із постулатом, поширеним серед істориків та етнографів, той, хто знає лише один народ, не знає жодного. І справді, пізнання минулого та сучасного народів, особливо споріднених територіально, дозволяє краще визначити роль і місце власного народу в колі інших.

Представники молдовської національної меншини, однієї із найчисельніших в Україні, залишили помітний слід в історії їх другої батьківщини. Символом релігійно-культурного єднання двох народів стала постать сина молдовського господаря Симеона – Петра Могили – Митрополита Київського і Галицького. Справжнім оборонцем інтересів української автономії був молдованин, останній незалежний від Московської держави Гетьман України Данило Апостол. Молдовські селяни зробили значний внесок у господарське освоєння та економічний розвиток Півдня України, були засновниками багатьох галузей сільського господарства. Однак історичне минуле молдован Півдня України мало привертало увагу як істориків України, так і Республіки Молдови.

Автор публікації ставить за мету дати характеристику найважливіших праць

.....
.....
молдовських істориків, в яких досліджуються основні етапи переселення молдован, а також проблеми соціально-економічного, політичного та етнокультурного розвитку молдовської національної меншини Півдня України.

Першу спробу подати історіографічну довідку з проблеми зробили відомі історики Молдови Я. Гросул, М. Мохов та П. Советов ще у 1964 р.¹ Коротку історіографічну інформацію містить спільна праця істориків України та Молдови, присвячена історії українсько-молдовських взаємин.² Окремі питання історіографії містить також збірник наукових праць, в якому розглядаються проблеми історичних зв'язків народів колишнього СРСР.³ Однак, незважаючи на окремі публікації українських, російських та молдовських істориків, питання історії молдовської національної меншини Півдня України ще не знайшли належного відображення в історіографії, в тому числі і працях істориків Молдови.

Найдавніші згадки про українсько-молдовські відносини пов'язані з іменем першого історика Молдови Д. Кантемира (1673-1723рр.).⁴ Автор описав спільну боротьбу представників обох народів проти Оттоманської порти, походи запорізьких козаків в Молдову та переселення молдован на Лівобережжя Дністра та землі Запорізької Січі.

Наукові дослідження істориків Молдови активно розпочалися лише у II половині ХХ ст. Першими до історії молдовської колонізації Півдня України звернулися І. Койфман та С. Марецький.⁵ Їхні невеликі за обсягом дослідження характеризують основні етапи переселення молдован та господарське освоєння Лівобережних районів Придністров'я.

У наукових розвідках відомого молдавського історика М. Мунтяна⁶ наводиться цікавий матеріал щодо молдовської народної колонізації Лівобережжя Дністра та прилеглих районів Півдня України. При цьому автор значну увагу приділяє характеристиці господарського життя переселенців на нових землях. Його праці містять маловідомі факти спільної боротьби українських та молдовських селян проти кріпосницького гніту на Півдні України в I половині ХІХ ст.

Окремі свідчення про молдовське населення Півдня України містять праці авторитетних молдовських істориків Я. Гросула та І. Будака.⁷ Автори, досліджуючи проблеми соціально-економічної історії Бесарабії у ХІХ ст., торкаються міграційних процесів, що мали місце в середовищі молдовського селянства, процес, який набрав особливого розвитку у ХVІІІ - на початку ХІХ ст. У дослідженні Я. Гросула "Крестьяне Бессарабии" (1812-1861гг.) подано ґрунтовну характеристику соціальних груп молдовського селянства – царан, резешів, скутельників, бреслашів та ін. Вони сформувалися на території Молдови і продовжували існувати в місцях компактного проживання молдован. Найчисельнішу групу молдовських селян складали царани (з молдовської цара – земля), особисто вільні, але зобов'язані виконувати 24 дні панщини на рік і віддавати десяту частину сільськогосподарської продукції поміщикам. В середині ХІХ ст. царани складали понад 70 % молдовських селян Лівобережного Придністров'я і обробляли близько 69% землі, що їм належала.

Монографії відомих молдовських істориків М.Пеляха та А. Фортуне⁸ присвячені дослідженню соціально-економічного розвитку Бесарабії ХІХ – початку ХХ ст. Проте в них міститься інформація і про сільськогосподарське виробництво молдован Лівобережного Подністров'я, зокрема про розвиток таких важливих галузей їх виробництва як вівчарство, виноградарство та виноробство. В роботах наводяться свідчення про те, що переселенці з Молдови поширили на Херсонщині та інших місцевостях Півдня України цигейських овець. Багато молдован працювали в поміщицьких маєтках чабанами і навчали українських селян вмінню розведення та догляду за вівцями. Про високу майстерність молдовських пастухів свідчить і те, що їх наймали переганяти велику рогату худобу та овець з Австро-Угорщини на Південь України та Крим.⁹

На увагу дослідника проблеми заслуговують праці Є. Шульмана та І. Семенової.¹⁰ Вони характеризують спільну боротьбу українців та молдован проти соціального та національного гніту у ХІХ ст. Автори наводять незаперечні свідчення про те, що молдовани

в цей час складала значний відсоток населення Південного Поділля. Із публікації Є.Шульмана дізнаємось про активну участь молдован у гайдамацькому повстанні на Поділлі та Київщині в 1734 р. Серед багаточисельних загонів козаків та селян особливо виділявся загін Верлана, який, як вважає автор, був молдованином і служив у надвірному війську князя Любомирського. Один із учасників повстання А. Суляк пізніше свідчив, що загін повстанців нараховував понад тисячу волохів, переважна більшість з яких постійно проживала на Поділлі. Київський генерал-губернатор Вейсбах в своєму донесенні вказав точну чисельність загону Верлана: він складався із 1031 чоловіка, серед них було 677 молдован, 333 запорізьких козаки та 21 серб.¹¹

Проблема українсько-молдовських зв'язків є предметом наукових досліджень відомого молдовського історика М. Мохова.¹² Автор з позицій радянської історіографії подає весь спектр взаємозв'язків українського, російського та молдовського народів. Особливу увагу він приділяє впливу російського фактора на військово-політичні події в Молдові, що відбувалися в XVIII–на початку XIX ст., і завершилися її приєднанням до Російської імперії у 1812 р. Значну увагу М. Мохов приділяє участі молдован у військовій колонізації Півдня України, зокрема у заселенні Нової Сербії та Слов'яносербії, а також створення Молдовського переселенського полку.

Окремі питання спільної боротьби українців та молдован проти іноземних завойовників в 70-х рр. XVI ст. досліджуються у невеликій публікації Б. Флорі.¹³

Робота В. Жукова¹⁴ присвячена соціально-економічному розвитку міст Бессарабії та Подністров'я в другій половині XIX ст. З неї дізнаємося, що лише близько 6% молдован Лівобережного Подністров'я були міськими жителями. У монографії досліджується роль молдовського населення у розвитку винокуренної та виноробної галузі в краї.

Певний інтерес представляють монографії І. Анцупова¹⁵, в яких досліджується сільськогосподарський ринок Бессарабії в XIX ст. Автором прослідковуються торговельні зв'язки Бессарабії з губерніями Півдня України та роль молдовського населення регіону у формуванні ринку сільськогосподарської продукції. В роботі наводяться статистичні дані про торговельні операції у придністровських повітах Херсонської та Подільської губерній.

Найбільшу цінність із доробку істориків Молдови для вивчення вказаної проблеми становить дослідження В.Зеленчука.¹⁶ Праця присвячена переважно молдовському народонаселенню Бессарабії, проте містить цікаві історіографічні дані, проливає світло на окремі сторони економічного життя та побуту молдовського населення українського Придністров'я. Особливу цінність у роботі В. Зеленчука становить розділ "Чисельність та розселення молдован", в якому узагальнюються та аналізуються різноманітні статистичні дані, що характеризують динаміку чисельності та питому вагу молдован в губерніях та повітах Півдня України протягом другої половини XVIII – початку XX ст..

Проблемам розвитку промисловості, торгівлі, а також виноградарству і виноробству Лівобережних районів Подністров'я у 1861-1905 рр., присвятив свої праці І. Жаркуцький.¹⁷ Дослідження базується на широкій джерельній базі, почерпнутій переважно у Херсонському та Одеському обласних державних архівах. Автор дає характеристику ремеслам та промислам молдовського населення краю, відзначаючи їх особливе вміння у ткацтві, килимарстві, вишивці та плетінні з лози. Щодо промислового виробництва, стверджує дослідник, то у повітах, де проживало молдовське населення, переважали переробні галузі – виноробна та винокуренна. Значну роль відігравали маслобойні та салотопельні виробництва, які переробляли продукцію тваринництва, яке було головним у господарстві молдовського населення. Значну увагу у дослідженні приділено поширенню нових галузей господарства – тютюнової та цукроварної, а також ролі у цьому молдован Лівобережного Подністров'я. Автор наводить статистичні дані про соціальне становище молдовського населення, з яких дізнаємося, що переважна більшість молдован були селянами, основним заняттям яких було сільське господарство.

Не можна залишити поза увагою і сучасні дослідження істориків Молдови. Особливе

зацікавлення з них викликає монографія В. Статі,¹⁸ в якій автор намагається прослідкувати історію молдовської діаспори в Україні від XVI ст. до 1924 р. Проте праця присвячена переважно переселенню молдован; соціально-економічний та етнокультурний їх розвиток на теренах нової батьківщини автор оглядає досить побіжно.

В книзі А.Мораря “Історія румун. Бессарабія і Трансністрія (1812-1993)”¹⁹ значне місце відводиться періоду II половини XIX – початку XX ст. Проте основну увагу автор приділяє зв’язкам молдован України з Бессарабією та Румунською державою, яка виникає у 1859 р. Ці проблеми також розглядаються І. Ожогом та І.Шаровим в “Короткому курсі лекцій з історії румун.”²⁰ Автори трьох вищеназваних праць в нових геополітичних реаліях розвивають теорію відомого румунського історика І. Ністора про те, що молдавани першими заселили не лише землі Лівобережного Подністров’я, а й Південне Поділля, а тому ці території вони схильні вважати молдовськими. Такі судження не витримують жодної критики, проте зміст дискусії з цього приводу виходить за межі публікації.

Із журнальних публікацій істориків Молдови слід відзначити статтю В. Цвіркуна.²¹ З неї дізнаємося про життя та діяльність в Росії молдовського господаря Дмитра Кантемира та його спадкоємців. Після невдалого для Росії Прутського походу 1711 р. молдовський господар був змушений покинути країну. Він та його оточення отримали на Півдні України великі земельні наділи. Публікація значно доповнює відомості про Д.Кантемира та його оточення, які наводяться у дослідженнях відомих дослідників історії Півдня України Д. Багалія та В. Шишмарьова.

Проблеми історичного минулого молдовського населення Лівобережного Подністров’я вивчають також історики самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки. З їх доробку привертає увагу книга В. Полушина.²² В ній простежується історія Тираспольського повіту Херсонської губернії з кінця XVIII – до початку XX ст. Однак автор досліджує переважно проблеми російської та української колонізації земель Лівобережного Подністров’я.

Таким чином, оцінюючи стан молдовської історіографії даної проблеми, варто зауважити, що переселення молдовського народу на Південь України і різноманітні зв’язки українського та молдовського етносів були предметом багатьох наукових розвідок. Однак дослідження економічного, політичного та культурного розвитку молдовської національної меншини Півдня України істориками Молдови майже не проводилось. Це зумовлювалось недостатньою увагою дослідників до вивчення даної проблеми та обмеженістю джерельної бази.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1.Гросул Я.С., Мохов Н.А., Советов П.В.Современная историография об аграрных отношениях в Молдавии и Валахии перехода от феодализма к капитализму. Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы.1964.- Кишинев.-С.17-44;2.Исторические корни связей и дружбы украинского и молдавского народов.-К.,1980; 3. Исторические связи и дружба народов СССР. Сборник научных трудов.-К.,1983;4.Кантемир Д. Описание Молдавии. – Кишинев, 1973; 5.Койфман И. О. О русско-молдавском заселении восточных районов Молдавии в конце XIX – начале XX вв.// Ученые записки Кишиневского педагогического института.-1955.-Т.4.- С.109- 136; Марецкий С. К. К вопросу о заселении города Тирасполя и его окрестностей в конце XVIII –I половине XIX вв. // Ученые записки Тираспольского педагогического института.-1956.-Вып.1.- С. 62-81; 6.Мунтян М. П. К истории совместной борьбы молдавских и украинских крестьян против феодально-крепостнического гнета в I половине XIX в.// Ученые записки Института истории, языка и литературы Молдавского филиала АН СССР.-1957.- Т.6.- С.139-156; Його ж. К вопросу о народной колонизации Бессарабии и левобережных районов Поднестровья // Материалы научной конференции Кишиневского государственного университета.-1970.- С. 17-32; Його ж. Экономическое развитие дореформенной Бессарабии.- Кишинев, 1971; 7.Гросул Я.С. Крестьяне Бессарабии (1812-1861гг.) –Кишинев, 1956; Гросул Я. С., Будак И.Г. Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1861-1905гг.) – Кишинев, 1972; 8.Пелях М. А. История виноградарства и виноделия в Молдавии.- Кишинев, 1970; Фортуне А.Т. Овцеводство у молдован в XIX- начале XX в.- Кишинев, 1970; Фортуне.Вказана праця.-С.- 79-80; 10.Шульман Е. Б. Русско- молдавское боевое содружество (1735-1739гг.).- Кишинев, 1962; Його ж. К вопросу об участии молдаван в восстании 1734 г. на Брацлавщине // Ученые записки Бельцкого педагогического института.-Вып.8.- Кишинев, 1967. – С. 91-104; Семенова И. В. Русско-молдавское боевое

содружество(1787-1791 гг.).- Кишинев, 1968; Ї ж. Россия и освободительная борьба молдавского народа против османского ига в конце XVIII в.- Кишинев, 1976; 11.Шульман Е. Б. К вопросу об участии молдаван в восстании 1734 г.на Брацлавщине.-С. 96; 12.Мохов Н.А. Очерки истории молдавско- русско-украинских связей (с древнейших времен до начала XIX в.).- Кишинев, 1961; Мохов Н.А. Стратиевский К. В. Роль русского и украинского народов в исторических судьбах Молдавии.- Кишинев, 1963;13.Флоря Б. Н. Россия и походы запорожцев в Молдавию в 70-х годах XVI в.- В кн. Карпато-дунайские земли в средние века.- Кишинев, 1975.- С. 39-54; 14.Жуков В. И. Города Бессарабии в 1861- 1900 гг.- Кишинев, 1975; 15.Анцупов И. А. Государственная деревня Бессарабии в XIX в.- Кишинев, 1966; Його ж. Сельскохозяйственный рынок Бессарабии в XIX ст. – Кишинев, 1981; 16.Зеленчук В. С. Население Бессарабии и Поднестровья в XIX в. – Кишинев, 1979; 17.Жаркуцкий И. И. Развитие мелкотоварной промышленности в левобережных районах Нижнего Поднестровья в II половине XIX – начале XX ст.В кн. Исторический акт 1812 г. и его значение в судьбах молдавского народа. – Кишинев, 1982.- С.-113- 149; Його ж. Развитие виноградарства и виноделия в Левобережном Поднестровье в 60 – 90-х гг. XIX в. В кн. Вопросы истории Молдавии XIX- начала XX вв.- Кишинев, 1984.- С.- 70- 98; Його ж. Развитие промышленности и торговли в левобережных районах молдавского Поднестровья в пореформенный период (1861- 1905 гг.) – Кишинев,1985; 18.Stati V. Moldoventi la vasavit de Nistru. – Chisinau, 1995;19.История румын. Бессарабия и Транснистрия (1812-1993 гг.)- Кишинев, 1995; 20. Ожог И., Шаров И. Краткий курс лекций по истории румын.- Кишинев, 1997; 21.Цвиркун В. Легенды и вымыслы о жизни и деятельности Дмитрия Кантемира в России // Молдавский исторический журнал.- 1974.- № 2.-С.9–16; 22.Полушин В. Т. Тирасполь на грани столетий.- Тирасполь, 1995.

А.М. Тростогон

ФРАНЦУЗЬКІ ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ЗА ПРАЦЯМИ МЕДІЄВІСТІВ ШКОЛИ „АННАЛІВ”

Інтерес до минулого і майбутнього Європи викликаний перш за все об’єктивною зміною її ролі в сучасному взаємопов’язаному світі. Протягом століть вона була безсумнівним світовим лідером і наразі залишається одним з найважливіших регіонів розвитку людства. Попри вперті закиди американських вчених про занепад Європи, вона, як і раніше, посідає провідне місце в загальносвітовій структурі. Нові підходи до європейських проблем стимулюються і новим політичним мисленням, що з’явилося на сході Європи. Воно дозволяє новаторськи підійти до співвідношення національно-державного, регіонального і загальнолюдського, підштовхує до вивчення витоків і особливостей європейської цивілізації, аналізу історичних поглядів західних дослідників на цю проблему. В цьому сенсі значний інтерес являють собою праці видатних французьких істориків так званого нового напрямку від Мішле, ідеї якого принесли школі „Анналів” другу молодість, до Броделя, Ле Гоффа, Дюбі та ін. Кожен з них на певному етапі наукових розвідок, а то й впродовж всього життя, ставив перед собою ряд питань, котрі торкалися проблеми народження і становлення європейської цивілізації, єдності Європи, місця і ролі Франції в цих процесах.

Поняття „європейська цивілізація” міцно утвердилося ще до Великої французької революції і, на думку прихильників школи „Анналів”, найбільш яскравого і багато в чому визначального явища в історіографії XX ст., включало в себе греко-римську спадщину, християнство, систему філософських вчень. В центрі уваги істориків „нової школи” знаходились пошуки відповіді на питання: як Європа стала Європою, чому вона випередила інші цивілізації і на певному етапі посіла панівне становище в світі?

Висхідним моментом в становленні і подальшому розвитку європейської цивілізації французькі дослідники вважали середньовіччя. Для Ж.Мішле – людини важкої долі, який попри всі життєві випробування усвідомлював себе сином свого часу, саме доба середньовіччя стала найцікавішим періодом історії, від якого бере відлік сучасна Європа і його улюблена Франція.¹(Ж.Мішле особисто не належав до школи „Анналів”, яка виникла в кінці 20-х років XX ст., проте саме він, за загальним визнанням представників нового напрямку, може вважатись її основоположником. – А.Т.)

Цю точку зору поділяє Жак Ле Гофф, який зазначає, що середні віки – це „момент творення сучасного суспільства, цивілізації, вмираючої чи мертвої в своїх традиційних